„Junimea" sau despre atracția migrării spirituale românești a ideilor către cultura germană

Oana STĂNCULESCU-ILIE*

> „Ce a-nsemnat *junimismul*, altceva decât un sistem de producție animat de «nouă meșteri mari, calfe și zidari» ai cuvântului ce încercau să construiască, în România, peretele dinspre Răsăritul european al modernității, după schițe și planuri ce veneau din Apus? Căci, atunci când Titu Maiorescu vorbea românilor despre «Forma fără fond», el făcea «Teorie culturală»" (Titus Filipaș, *Postmodernismul și teoria culturală*).

Key-words: *"Junimea"*, *Romanian culture*, *migration of ideas*, *German culture*, *Romanian romanticism*, *classic values*

Junimismul a reprezentat un ideal, iar *junimiștii* au fost luptători, au fost un fenomen. Dar junimismul este mai mult o stare sufletească vagă, un sentiment, decât o teorie bine definită. Nu toți aceia care au făcut parte din societatea literară din Iași sau din partidul politic cu acest nume sunt junimiști și, dimpotrivă, mulți care n-au fost încadrați în gruparea literară sau politică respectivă sunt în realitate junimiști.

Junimismul înseamnă, mai înainte de toate, recomandarea de a ne feri de importarea civilizației sau, mai degrabă, recomandarea unei precauții când e vorba de a importa această civilizație. Este nerecunoașterea utilității de a transforma România într-o țară cu caracter curat european, după asemănarea celor din Apus și mai ales după asemănarea Franței, care a zguduit din temelie toate așezările politice și sociale din Europa – atitudine hrănită la primii corifei ai junimismului și de cultura lor germană (se vorbește despre „germanismul" junimist).

Junimiștii au criticat puternic Revoluția de la 1848, pe care o considerau un exemplu grăitor de imitare grăbită și nejustificată a modelului francez. Fără a se împotrivi schimbărilor și culturii occidentale, pe care o prețuiau, ei insistau asupra faptului că schimbările trebuiau înfăptuite lent, pe măsură ce societatea românească era pregătită să le primească. În *Idealurile sociale și arta*, Constantin Dobrogeanu-Gherea spune că „Junimea" s-a opus formelor goale și barbare ce s-au manifestat în

* Universitatea din Craiova, România.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului din contractul POSDRU/88/1.5/S/49516, proiect strategic ID 49516 (2009), cofinanțat din Fondul Social European – Investește în Oameni, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane, 2007–2013.

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

literatură, s-a opus formelor şi formulelor umflate, goale de înţeles, s-a opus superficialităţii în toate şi a creat un curent mai sănătos în literatură şi limbă, a produs câteva opere de valoare, iar dacă n-a putut să facă mai mult, cauza e că ţara noastră a fost şi este incultă, are tot şcoli ca în Bârlad etc. „Junimea" s-a răsculat contra latinizării absurde a limbii, contra neologismelor, contra formelor goale, barbare, greşite, a creat o ortografie mai omenească, a dat câteva opere de valoare…

Dar junimiştii n-au fost cu totul împotriva introducerii formelor noi de viaţă în ţara noastră. Maiorescu a vorbit, în general, împotriva formelor goale, a formei fără fond, adică a civilizaţiei, cum se putea transplanta, dar acest spirit eminamente negativ n-a spus, pe cât ştim, nicăieri ce, cât şi cum trebuia de importat.

Un lucru este sigur: junimiştii n-au fost împotriva transplantării civilizaţiei apusene pentru toată lumea. Ei, pentru dânşii, au fost pentru transplantarea în mare; au fost împotriva acestei transplantări pentru majoritatea ţării. Junimiştii n-au fost nişte „ruginiţi". În viaţa lor personală au adus pe malurile Bahluiului şi ale Dâmboviţei felul de trai din marile capitale ale Europei şi chiar limba acelor capitale. N-au renunţat, pentru dânşii, la niciuna din achiziţiile civilizaţiei europene, în domeniul politic n-ar fi renunţat, desigur, la nicio libertate, la niciuna din binefacerile aduse omenirii de marea Revoluţie Franceză (acea „epidemie morală" de care vorbea Maiorescu). În lupta contra „Şcoalei Bărnuţiu", în care „Junimea" întâmpina o serioasă rezistenţă, Maiorescu face apel la principiile „umanitare şi liberalism", principiile marii Revoluţii Franceze.

În această atitudine se pot deosebi două lucruri: lupta împotriva înnoirilor lingvistice, în care ei continuă vechea şcoală critică şi în care au avut dreptate – dovadă evoluţia ulterioară a limbii şi literaturii române –, şi lupta împotriva înnoirilor sociale şi politice, care este o noutate faţă cu vechea şcoală critică şi în care n-au avut dreptate, dovadă, iarăşi, evoluţia ulterioară a societăţii române.

Junimiştii de frunte au venit din Germania sau Franţa, de unde au adus o frumoasă cultură literară, ei au fost influenţaţi, şi-au format gustul lor literar după strălucita literatură clasică germană a lui Lessing, Schiller, Goethe, Herder, Heine. Evident că influenţa lor asupra literaturii noastre, lupta lor cu curentele absurde în poezie, în limbă, nu putea fi decât binefăcătoare, progresistă, aproape revoluţionară.

Junimea a fost extrem de influenţată de cultura germană; pentru toţi membrii săi, cultura germană a însemnat nu numai un mod de a gândi, ci însăşi raţiunea de a fi. Plecând de la mentorul „Junimii", Titu Maiorescu, un adevărat self-made-man, acest *spiritus rector* al culturii româneşti a reprezentat flacăra de la care s-au aprins şi s-au alimentat lumânările „Junimii". Toţi membrii marcanţi ai mişcării au fost influenţaţi de atitudinea şi admiraţia pe care mentorul lor le-a avut faţă de cultura şi spiritualitatea germană.

Însă fiecare reprezentant al „Junimii" a înţeles să creeze şi să fie influenţat de universul german în felul său unic. Titu Maiorescu a fost cucerit de cultura germană încă din timpul studiilor realizate în Germania, de unde se şi reîntoarce în ţară cu trei licenţe – în drept, filozofie şi litere – şi continuă să vadă în filosofia germană una exemplară, acest lucru fiind ilustrat de prelegerile sale de filozofie pe care le ţine în faţa studenţilor în timpul cât activează ca profesor. Dacă influenţa culturii germane asupra lui Titu Maiorescu a constituit subiectul multor teze de doctorat, sau al unor numeroase articole literare, constituindu-se adevărate biblioteci din cărţile dedicate

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

analizei acestui subiect, mult mai puțin s-a vorbit despre această influență asupra unor alți membri ai Junimii. De pildă, la Slavici influența și atracția pentru cultura germană este vizibilă mai ales în povestirile și romanele sale, care urmează o tipologie extrem de riguroasă, personajele sale părând a se comporta ca niște germani veritabili. Nu trebuie să uităm că Slavici este și fondatorul Societății Academice „România jună", înființată la Viena. Caragiale și legătura sa cu mediul german a avut loc în condiții mai puțin plăcute și mai mult dureroase și tragice, atunci când, dorind să evadeze din infernul declanșat de procesul în care fusese acuzat de plagiat, autorul alege să se retragă la Berlin în defavoarea Parisului, considerat a fi un oraș de noapte, în timp ce Berlinul părea a fi orașul menit să a-i asigure junimistului liniștea și reculegerea de care avea nevoie. Și Creangă și-a exprimat atașamentul față de ceea ce înseamnă cultura germană, iar aceasta a rezonat în sufletul său prin folclorul și creatorii germani de povești inspirate de folclorul german.

Dar poate cel mai influențat de cultura germană a fost învățăcelul Eminescu, el fiind și cel mai apropiat de Titu Maiorescu.

Relația Maiorescu – Eminescu poate fi foarte ușor asemănată cu relația dintre Kant și Schopenhauer. Și, dacă influența lui Kant și Schopenhauer a atras atenția specialiștilor, începând cu criticii literari și terminând cu critici de artă, vom discuta aici despre o altă influență, mai puțin analizată, și anume relația Eminescu – Herbart.

Interesul pedagogic este numai exteriorizarea interesului nostru total față de lume și oameni, spunea Herbart în 1938. Dacă influențele herbartiene au fost adesea identificate în activitatea maioresciană[1], la Mihai Eminescu se vorbește foarte puțin despre ele. Conform informațiilor din epocă (Vianu 1965: 210, Cioculescu *et al*. 1985: 209), poetul român a audiat prelegerile susținute la Universitatea din Viena de profesorul herbartian Robert Zimmermann[2], caracterul fragmentar al gândirii filosofice eminesciene nepermițând urmărirea unor filiații directe.

Nu este în intenția noastră să epuizez subiectul (detaliile sunt oricum foarte puține). Ne vom referi aici doar la preocupările legate de pedagogie. Chiar dacă nu putem da ca fiind certă această influență, posibilitatea unei paralele, cu asemănări și deosebiri, există: Eminescu se înscrie pe linia maioresciană, criticul

> fiind aplecat asupra operei filosofice și pedagogice a lui Herbart; [...] teoria pedagogică a lui Herbart a pătruns în pedagogia și școala românească într-un moment în care, trecându-se la organizarea unui învățământ modern, cu o școală primară obligatorie, se simțea imperios nevoia unui sistem de organizare a procesului de învățământ – deceniile 7–9 (Stanciu 1976: XX).

Experiența pedagogică eminesciană este reprezentată de activitatea de revizor școlar al județelor Iași și Vaslui, de ocuparea funcției de director al Bibliotecii

[1] Herbart a constituit nu doar tema de doctorat a criticului român, dar și subiectul articolului intitulat *Uber des Herbartianers C.S. Cornelius* ***Teleologische Grundgedanken***, care a apărut în revista „Der Gedanke" în 1862.

[2] „La Viena eram sub influența nefastă a filosofiei lui Herbart, care prin firea ei te dispensează de studiul lui Kant. În această prelucrare a înțelesurilor s-a prelucrat și însuși intelectul meu ca un înțeles herbartian până la tocire. Când însă, după această frământare și luptă de două luni de zile, vine la sfârșit Zimmermann, zicând că există într-adevăr un suflet, dar acesta e un atom, aruncai indignat caietul meu de note la dracu și n-am mai venit la cursuri" (Eminescu, apud Călinescu 1976: 358).

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

Centrale din Iaşi, dar şi de o intensă şi profundă preocupare didactică sintetizată într-o serie de articole privind educaţia, învăţământul, teatrul, literatura, viaţa politică etc. „Realistul [care] nu se deosebeşte principal de metafizicienii speculativi" (Florian 1992: 125), „apreciat mai ales ca pedagog, ba chiar privit ca cel mai mare pedagog german, ca un pedagog înnăscut" (Bârsănescu 1978: 347), Herbart a avut o experienţă pedagogică prodigioasă. Într-o primă fază, el a fost preceptor al celor trei copii ai familiei Steiger din Berna, profesor extraordinar la Universitatea din Göttingen, preluând apoi catedra Universităţii din Königsberg, unde funcţionase maestrul său, Immanuel Kant. Eminescu neavând o carieră didactică propriu-zisă, paralela se va baza pe articolele eminesciene (*În urma încărcării programelor*, *Discuţia actuală asupra programelor*, *Şi iarăşi bat la poartă* – circumscrise temei *Învăţământ. Educaţie religioasă* –, *Limba noastră*, în *Probleme de limbă şi creaţie populară*, *Columna lui Traian*, în *Cărţi şi reviste* – reunite în *Icoane vechi şi icoane nouă*, *Despre caracterul naţional*, *Cultură şi ştiinţă*, *Vorbe vechi şi neologisme sinonime*, dar şi scrisoarea trimisă lui Iacob Negruzzi, datată 8 noiembrie 1874, Iaşi, toate apărute în *Despre cultură şi artă*) şi pe lucrarea herbartiană esenţială de pedagogie. Comparaţia între cei doi a urmărit: organizarea învăţământului şi relaţia pe care pedagogia o stabileşte cu religia, morala şi cultura.

1. Organizarea învăţământului

Eminescu face discriminare între clasa muncitoare şi cea cultă:

> Avem licee literare care pregătesc pentru universitate, spre a ne da clasa aceea care este clasa conducătoare în societate şi care dă tonul în privinţa moravurilor; trebuie însă să avem şi şcoli care să dea cultura cuvenită aşa-numitei clase de mijloc; […] de aceea pentru înaintarea în viaţa politică cată să se ceară sau o mare inteligenţă sau un mare caracter, care să compenseze munca societăţii ce-i susţine. Acesta ar fi idealul monarhiei creştine şi ar fi misiunea bisericei de-a răspândi acest sentiment şi-n clasele de sus şi-n cele de jos (Eminescu 1996: 127–128),

concluzia fiind: „[...] e de datoria claselor superioare de-a strânge cât de multă cultură pentru a uşura munca celor de jos, pentru a le lumina şi a le conduce spre binele lor moral şi material". Perspectiva autorului român este una critică, la limita pamfletului:

> Învăţând pe de rost numirile tuturor oraşelor de pe pământ şi toate formulele chimice, toate numele speciilor de plante şi de animale, această masă de cunoştinţe, oricât de nouă ar fi pentru o inteligenţă, n-o fac nici mai iubitoare de adevăr, nici mai îndemânatică de-a judeca şi de-a distinge drept de strâmb (*ibidem*).

Herbart însă disociază între învăţământul informativ şi cel formativ, care prezintă şi azi o problematică de actualitate:

> Învăţarea pe de rost e foarte necesară; ea se aplică la toate ştiinţele. Nicăieri însă nu trebuie pusă pe planul întâi, afară de cazul când se întâmplă de la sine, fără efort… Textele de învăţat nu trebuie să fie prea lungi. Trei cuvinte străine adesea sunt prea mult… Chiar dacă memorarea s-a făcut cu grijă se pune întrebarea cât timp se va reţine ceea ce s-a învăţat. În această privinţă, cu toate experienţele cunoscute, ne înşelăm din nou. Dar: 1) în realitate, nu tot ceea ce s-a învăţat pe de rost trebuie

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

păstrat în memorie pentru totdeauna. Multe chestiuni servesc numai ca pregătire pentru exercițiile următoare şi permit să continuăm studiul început, 2) totuşi, dacă cele învățate trebuie să se întipărească în memorie pentru un timp mai îndelungat – şi chiar pentru totdeauna, dacă este posibil – procedeul de a da să se rememoreze acelaşi material, de câte ori s-a uitat, este un expedient îndoielnic (Herbart 1976: 30–31).

Pedagogul german considera că:

Trebuie să conducem totdeauna cu grijă în alegerea materiei ce poate fi memorată cu succes sigur. Pentru trebuința imediată ne vom mulțumi cu ceea ce este strict necesar, fiindcă îngrămădirea de materie înlesneşte uitarea. Însă foarte multă materie, în învățământ ca şi în experiență, aduce servicii prin faptul că excită spiritul şi-l face capabil să împingă mai departe activitatea sa, fără să aibă nevoie să fie reținută cuvânt cu cuvânt (*ibidem*).

Autorul român face critica unei situații date într-o manieră plastică, dar fondată pe sentimentul de revoltă:

Pe lângă aceea că copiii nu învață aproape nici măcar a-şi scrie corect limba lor maternă, se mai adaogă şi deplina lipsă a oricărei influențe educative în şcoalele noastre. Cauza principală a acestui îndoit rău e desigur modul viţios al formării şi numirii corpului didactic. Fără a fi avut o universitate bună, s-au format o sumă de licee şi de gimnazii cu profesori culeşi după întâmplare, cari n-aveau a justifica alte studii decât iarăşi numai cele liceale… Corpul didactic, compus după principiile legii instrucției chiar din oameni cari-şi închipuiau a şti ceva fără a şti nimic, a produs în şcoli o generație care asemenea îşi închipuieşte a şti ceva şi are pretenții şi exigențe conformate acestei iluzii, iar în fond n-are nici cultură, nici creştere… după urmele unui corp didactic format în condiții atât de vicioase au trebuit să rezulte o mulțime de rele aproape incurabile: superficialitatea predării materiilor, ignorarea rolului pe care obiectele deosebite au a-l exercita asupra formării caracterului şi-a inteligenței, încărcarea programelor cu materii de prisos, lipsa de control în întrebuințarea cărților didactice, căci cu cât o carte era mai rău scrisă cu atât era mai sigură de-a fi aprobată de ministeriu pentru introducerea în şcoale… (Eminescu 1996: 130).

Herbart însă, văzând fenomenul din interior şi confruntându-se probabil cu situații similare, propune nişte principii, reguli de funcționare:

Instituțiile şcolare şi raporturile dintre ele şi autoritățile comunale pe de o parte, cu guvernul statului pe de alta, constituie o problemă importantă şi grea, care depinde nu numai de principii pedagogice, ci are ca scop şi păstrarea ştiinței, răspândirea cunoştințelor utile şi deprinderea artelor indispensabile. Tinerii bărbați care acceptă o sarcină şcolară trebuie să aibă mai întâi în vedere caracterul şcolii unde au să predea. Programa le arată volumul învățământului, precum şi diferitele trepte pentru fiecare obiect… În orice caz, activitatea oficial acceptată trebuie să se integreze, potrivit scopului, într-un tot al cărui cadru a fost dat. După aceasta, se determină cum trebuie măsurată şi împărțită materia de învățământ, care trebuie să ne stea la îndemână, gradul de încredere ce trebuie să arătăm elevilor în cunoştințele lor deja existente, tonul în care li se va vorbi. Totul depinde de faptul ca învățătorul să fie pregătit îndeajuns, să apară înaintea şcolarilor cu o atitudine sigură, să îndrepte priviri atente asupra tuturor şi să facă pe fiecare să simtă îndată că n-ar putea încerca să facă ceva fără a fă observat de învățător (Herbart 1976: 114–115).

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

2. Pedagogie şi religie

Tema transcendentalului, a ceea ce există dincolo şi independent de voința noastră, a Divinității, a religiei, în fond, i-a preocupat atât pe Herbart, cât şi pe Eminescu. Herbart opina în acest sens: „Educația morală poate să apară numai când e precedată de aprecierea estetică şi de bunele deprinderi, de aici rezultă că educația religioasă nu poate fi nici grăbită, nici întârziat" (Herbart 1976: 32). Rămânând un teoretician conservator, pedagogul cerea împletirea permanentă a educației morale cu cea religioasă, dar, deşi admitea existența Divinității, era totuşi împotriva caracterului exclusivist al confesiunilor religioase: „interesul religios devine unilateral când la respectul cutărei dogme sau secte se adaugă disprețul pentru cei de altă credință" (*ibidem*), şi continua astfel:

> […] cu cât iubirea creştină față de aceia care gândesc diferit asupra punctelor importante de credință este pentru mulți oameni o datorie greu de împlinit, şi cu atât mai necesar de a impune această obligație, cu cât învățământul religios însuşi n-a putut să se dispenseze de indicarea precisă a deosebirilor de doctrină între diferitele confesiuni (*ibidem*: 82).

Herbart gândea că:

> E o mare greşeală să socotim credința mai slabă, pentru faptul că se deosebeşte de ştiință. Noi avem credința în oameni şi în viața socială, chiar şi atunci când ştiința propriu-zisă ne-a părăsit de multă vreme, şi nici nu ne putem lipsi, nici nu putem să ne lepădăm de această credință, dar şi că există disprețuitori ai simplei morale, care cred că prin rugăciune pot să se sfințească pentru faptele rele (*ibidem*: 84).

Notabile sunt aprecierile sale critice asupra celor care, persistând în făptuirea răului, cred în puterea tămăduitoare a rugăciunii. Convins că un învățământ religios redus la Vechiul şi Noul Testament ar putea rămâne ineficient, Herbart militează pentru consistență, apelând nu numai la texte filosofice antice, ci şi la cunoaşterea naturii, având în vedere caracterul laic al eticii lui Spinoza (etica spinozistă incorect înțeleasă putând duce la cultivarea egoismului; Spinoza afirmând: „Deoarece rațiunea nu porunceşte nimic contrar naturii, înseamnă că ea porunceşte ca fiecare să se iubească pe sine, să caute folosul său, adică ceea ce îi este cu adevărat folositor, să dovedească tot ce-l duce cu adevărat pe om la o mai mare desăvârşire" (Spinoza 1981: XVIII). Eminescu însă e mult mai sensibil la pilda biblică, fiind în acelaşi timp şi mult mai poetic în expunerea convingerilor sale religioase:

> Învățăturile lui Buddha, viața lui Socrat şi principiile stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului La-o-tse, deşi asemănătoare cu învățămintele creştinismului, n-au avut atâta influență, n-au ridicat atât pe om ca Evanghelia, această simplă şi populară biografie a blândului Nazarinean a cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale şi fizice, şi nu pentru el, pentru binele şi mântuirea altora. Şi un stoic ar fi suferit chinurile lui Hristos; dar le-ar fi suferit cu mândrie şi dispreț de semenii lui; şi Socrat a băut paharul de venin, dar l-a băut cu nepăsarea caracteristică virtuții civice a antichității. Nu nepăsare, nu dispreț; suferința şi amărăciunea întreagă a morții au pătruns inima mielului simțitor şi în momentele supreme, au încolțit iubirea în inima lui şi şi-au încheiat viața pământească cerând de la tată-său din ceruri iertarea prigonitorilor. Astfel a se sacrifica pe sine pentru semenii săi, nu din mândrie, nu din sentiment de datorie civică, ci din iubire a rămas de atunci cea mai înaltă formă a

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

existenței umane, acel sâmbure de adevăr care dizolvă adânca disarmonie și asprimea luptei pentru existența ce bântuie natura întreagă, ideea – concluzie mistică mioritică fiind: Pentru a fi buni, pentru a se respecta unii pe alții și a-și veni unul altuia în ajutor (oamenii) au nevoie de religie. Chiar și blestemul din Biblie este adaptat de filosoful român. „În sudoarea frunții tale îți vei câștiga hrana" n-a fost un blestem ci o cuvântare. „În sudoarea frunții tale te vei cunoaște pe tine însuți" zicem cercetătorilor pe terenul istoriei și a linguisticei.

3. Pedagogie și morală

În viziunea lui Herbart, lumea este constituită din entități pe care acesta le-a numit *reale*; marea varietate a lumii explicându-se prin multitudinea de combinații a *realelor*. Sufletul însuși era considerat ca o *reală*. Din contactul *realei*-suflet cu celelalte *reale*, cu lumea înconjurătoare, rezultă reprezentările (senzațiile, percepțiile, imaginile, noțiunile). Potrivit filosofiei practice herbartiene, faptele oamenilor sunt corecte din punctul de vedere al eticii dacă ele corespund celor cinci idei morale – libertate interioară, perfecțiune, bunăvoință, dreptate, echitate –, care au un caracter universal valabil. Herbart consideră că e „necorect să considerăm sufletul omenesc ca un agregat format din felurite funcțiuni" (Herbart 1976: 2), dar și că „plasticitatea voinței se observă chiar în sufletul animalelor superioare, însă plasticitatea în vederea moralității, o întâlnim numai la om" (*ibidem*: 3). Herbart neagă existența vreunei forțe psihice înnăscute, considerând că întreaga dezvoltare a ființei umane este determinată de condițiile exterioare. Puterea influențelor externe este limitată însă de individualitate, de anumite particularități. Cele două realități – individualitate și împrejurările externe – se limitează reciproc. Educația în sine este considerată ca acționând în aceste limite.

> Fără îndoială că valoarea omului nu stă în știință ci în voință. Nu există însă o facultate de voință independentă; ci voința își are rădăcinile în cercul de idei; și anume nu într-o anumită cunoștință izolată pe care o are cineva, ci în legătură și acțiunea comună a reprezentărilor pe care le-a dobândit, iar virtutea este o calitate personală; multilateralitatea trebuie să fie baza virtuții, este sigur deci că unitatea conștiinței personale nu trebuie să sufere din această cauză (Herbart 1976: 20–23).

În viziunea pedagogului german, *profesiunea nu trebuie să izoleze pe om.* Defectele umane se pot ușor hiperboliza:

> Orice dorință poate să devină patimă, atunci când sufletul se află deseori frământat de dorință și când rămâne în această stare până ce ideile, privitoare la ea se grupează și-și formează planuri și speranțe și până ce aversiunea față de alții se întărește. De aceea, trebuie să fim vigilenți față de orice dorință statornică și repetată prea des. Dorințele cele mai frecvente izvorăsc însă din trebuința naturală de hrană și de mișcare corporală, iar cele mai mici greșeli pot să devină mari numai prin obișnuință; cea mai mică dorință, dacă nu o înfrânăm, poate să se transforme în patimă. Și-apoi împrejurările viitoare ale vieții sunt nesigure; pot să intervină prilejuri de seducere, de ispite, de mizerie neașteptată. Această privire aruncată asupra posibilităților viitorului nu este desigur o profeție, și nu trebuie să aibă pretenția de a trece ca atare dar ea servește totuși ca să trezească luarea aminte (Herbart 1976: 65–69).

Tonul pedagogului se amplifică, ajungând la teoretizări fervente:

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

> Nimeni nu devine literat prin educaţie sau: cu cât e mai neînsemnată activitatea spirituală originară, cu atât mai puţin se poate conta pe virtute, mai ales dacă avem în vedere varietatea efectului ei posibil. Indivizii reduşi la minte nu pot fi virtuoşi, deoarece virtutea cere capete luminate (Herbart 1976: 22–97).

Tonul redevine optimist pentru că:

> Judecata etică şi estetică se poate stimula, cele mai frumoase maxime şi principii se pot învăţa pe dinafară; oricine se poate acoperi cu mantia pietăţii, iar viaţa morală poate să intre în legătură cu ideile asupra universului; ea poate de asemenea să se mişte într-un orizont foarte limitat (*ibidem*: 101).

Dacă temperamentul pasional, care nu cunoştea nici o măsură în expresia iubirii sau a urii (Lovinescu 1982: 216), se situează la polul opus concepţiei pesimiste herbartiene: „Fiecare din noi e un organ central care-şi asimilează într-un moment toate întâmplările lumii care-i vin la cunoştinţă" (Eminescu 1970: 245), în concepţia eminesciană, „omul e cel mai nalt şi mai nobil op de artă al naturei; într-un sens şi mai nobil el ar trebui să fie şi cel mai frumos op de arte al artei, al propriei sale puteri creatoare, libere, conştii, morale" (*ibidem*: 289). În om sălăşluiesc nemargini de gândire: „Astă nemărginire de gând ce-i pusă-n tine/ O lume e în lume şi în vecie ţine" (Eminescu 1972: 106), pentru că

> [...] ceea ce le lipseşte tuturor nu ar fi pe atât ştiinţa, care se poate oricând câştiga prin muncă, ci creşterea, iubirea de a o câştiga, iubirea de adevăr, pe care cineva nu le mai poate deprinde la o vârstă mai înaintată. Copacul, ca să nu crească strâmb, trebuie îndreptat de pe când e mlădios şi tânăr; mai târziu când toate deviaţiunile de la calea dreaptă s-au învârtoşat în el geaba-l mai suceşti. Se poate îngroşa, se poate întinde, numai drept nu va mai fi. Într-o chemare practică şi morală numai zace adevărata împlinire a vieţii omeneşti, cultura nu e decât prepararea şi după aceea ornamentul acesteia şi cel mai nobil simţ al omului e cel estetic, însă cel mai frumos din toate câte sunt frumoase este sufletul cel frumos, de aceea, omul trebuie să fie mulţumit ori nemulţumit involuntar, astfel cum trebuie să vadă pentru că vede, cum trebuie să fie pentru că este. Nu aşa gratitudinea. Omul poate să fie grat dar poate să fie şi ingrat – după cum îşi îndeplineşte datoria lui etică (Eminescu 1970: 128–292).

Herbart şi Eminescu se detaşează unul de celălalt atunci când în discuţie se află problema importanţei muncii fizice; pedagogul german susţinând că: „Orice om trebuie să înveţe să se folosească de mâinile sale. Mâna îşi are locul său de onoare alături de grai, pentru a înălţa pe om deasupra animalităţii" (Herbart 1976: 92), în timp ce, pentru gânditorul român, cunoştinţele primează: „Pentru a se îmbogăţi, pentru a-şi îmbunătăţi starea materială, pentru a uşura lupta pentru existenţă, dând mii de ajutoare muncii braţului, oamenii au nevoie de mii de cunoştinţe exacte" (Eminescu 1996: 137). Dacă pentru viziunea herbartiană creaţia reprezintă actul personal:

> Orice om poate să scrie numai în măsura în care el are idei. În afară de adevărata sa putere de elaborare spirituală, el nu trebuie să încerce să scrie nimic. Exerciţiile de scris grăbite, la care vorbele spun mai mult decât se gândeşte şi se simte într-adevăr, strică stilul în loc să-l formeze (Herbart 1976: 96),

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

pentru cea eminesciană, omul are nevoie de un exemplu, de un mistagog (Eminescu meditează, oare asupra propriului caz?): „Omul trebuie să aibă înaintea lui un om ca tip de perfecțiune după care să-şi modeleze caracterul şi faptele" (Eminescu 1996: 136).

4. Pedagogie şi cultură

Paralela eminesciană cultură–ştiință (amintind de paralela maioresciană dintre artă şi ştiință, în memorabila *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*) s-ar putea suprapune într-o oarecare măsură celei herbartiene realizată între profunzime şi erudiție. Eminescu se întreabă:

> Ce este cultura? Pe țăran, pe meseriaş îi numim neculți! Lor le lipseşte orice îngrijire a spiritului, orice ridicare deasupra terenului vieții materiale. Însă care specie de cultură a spiritului îl face pe om cult? Vorbim de cercuri culte; într-acestea se gerează, se gustă, se discută – se cultivă arte şi ştiințe. Artă şi ştiință – sunt ele cele ce constituiesc cultura? Nu necondiționat; acest om e foarte învățat şi cu toate acestea îi lipseşte – cultura; dimpotrivă iar pe cutare meseriaş care nici profesă nici cunoaşte v-o ştiință, nici se-ndeletniceşte, nici cultivă vr-o artă, ba chiar pe cutare or cutare țăran îl putem numi cult în felul său, şirul gândurilor continuând: cuprinsul şi esența culturei nu e simplă; sunt mai multe şi deosebite elemente cari la un loc constituiesc şi esauriază întregul noțiunii… Cultura se numeşte înainte de toate o anumită stare şi grad de dezvoltare al inteligenței, o speție anumită de ridicare a spiritului asupra manierei lui de-a privi natura şi viața primară şi câştigată fără cultivare educativă, o împlere a sufletului cu aşa fel de obiecte ale cunoştinței care trec peste trebuințele vieței cele nemijlocite şi naturale; …cultura e privită ca un izvor deosebit al moralității şi ca motiv propriu al simțemintelor, totodată ea cere multe în privirea împlinirei chemării noastre omeneşti care sunt străine sau indiferente pentru etica şi religiozitatea pură (Eminescu 1996: 272–289).

Eminescu oferă o definiție unică a culturii:

> Cultura, în sensul său primitiv, va să zică. Figură, formă, frumusețe, un suflet într-adevăr cult va fi acela a cărui ființă şi viață, simțire şi faptă va urma legilor frumosului şi el merită numirea unui suflet frumos (*ibidem*).

Sintetizând, antinomia eminesciană poate fi caracterizată astfel:

> Scopul culturei e în esență individual, el se împlineşte pe deplin şi exclusiv înăuntrul individului, cultura unui om nu are alt scop decât ca tocmai el să fie cult… Într-asta ea-i contrapusă ştiinței. Scopul oricărei activități ştiințifice este general (*ibidem*: 275–276).

De cealaltă parte, exponentul pedagogiei germane opina:

> [...] evident că o cultură multilaterală nu poate fi dobândită într-un timp scurt. Elementele numeroase care o compun nu pot fi dobândite decât succesiv; de abia după aceasta urmează unificarea, privirea generală şi asimilarea lor; iar pentru aceasta este nevoie rând pe rând de aprofundare şi reflectare, căci după cum o varietate de obiecte nu se poate însuşi decât încetul cu încetul, tot aşa unificarea nu se poate face decât în acelaşi mod (Herbart 1976: 23).

Pedagogul german delimitează clar înțelesul pe care trebuie să-l aibă erudiția în opoziție cu cel al profunzimii:

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

> Amploarea erudiției nu e totuna cu profunzimea – şi n-o poate înlocui pe aceasta. Unii se exercită în artele frumoase, în loc de a citi. Alții trebuie să dea lecții de timpuriu ca să poată trăi: aceştia învață instruind pe alții (*ibidem*: 51).

Portretul omului de cultură în viziunea eminesciană:

> Fiecare om cult va avea în fiecare caz singuratec, o judecată determinată, ba chiar justă asupra împrejurarei: dacă cutare sau cutare îi este asemenea lui sau trebuieşte numărat între cei neculți, dacă cutare faptă e demnă or nedemnă de un om cult [...] la fiecare om cult nu presupunem numai o resimțire tare şi agilă a frumuseței, ci şi o reprezentare relativă a acesteia; se cere cel puțin expres, ca în şi pe el să nu se prezinte nimic nefrumos, ba şi împrejurul lui să nu fie nimic care să vateme simțul estetic, [...] de a se bucura de orice formă, specie şi formă a artei, a avea participare şi interes pentru ea, trece de un semn deciziv al unui om cult – şi al artistului: Ca artist sau ca om de litere e bine ca persoana ta să rămâie necunoscută cititorilor tăi – şi cu cât vei fi mai cu talent, cu atâta aceasta-i mai necesar. Depărtarea face a crede că autorul cutărei scrieri interesante trebuie să fie un om foarte deosebit – în fapt însă oricare ar fi puterea imaginațiunii sau judecății tale, rămâi tot om cu toate defectele şi slăbiciunile, ce sunt legate de acest cuvânt. De-ai putea să guşti în taină şi necunoscut laudele acelor oameni ce i-ai putea iubi – bine, de nu, nu te arăta lor (Eminescu 1970: 271–286)

este de fapt o autodescriere.

Concluzia referitoare la ceea ce a însemnat „Junimea" atât ca mişcare literară, cât şi prin fiecare membru component al său şi relația ei cu civilizația şi cultura germană nu poate fi decât una, şi anume că, pornind de la o serie de elemente literare şi filosofice de inspirației germană, „Junimea" a reuşit să reprezinte pentru literatura şi cultura română însăşi rațiunea sa de a fi, fiind cel mai valoros moment creator al culturii noastre. „Junimea" s-a răsculat contra formelor goale, contra cuvintelor mari golite de înțeles, pângărite în gura Caţavencilor şi Farfuridilor noştri. „Junimea" s-a sculat contra speculei ce se făcea cu aceste cuvinte.

„Junimea" a avut un ideal modest, dar sănătos, pe care l-a şi realizat în parte; mai mult însă n-a putut face, având în vedere condițiunile țării noastre. Meritul „Junimii" a fost acela că a supus la o analiză temeinică şi lucidă societatea şi cultura românească, semnalându-i slăbiciunile. Dezbaterea de idei din interiorul „Junimii" ca şi aceea dintre junimişti şi ceilalți intelectuali ai vremii au contribuit la implicarea mai directă a oamenilor de cultură în problemele societății.

Bibliografie

Bagdasar *et al.* 1941: N. Bagdasar, Traian Herseni, S.S. Bârsănescu, *Filosofia românească de la origini până astăzi. Istoria filosofiei moderne*, vol. V, Bucureşti, Societatea Română de Filozofie.

Bârsănescu 1978: Ştefan Bârsănescu, *Dicționar cronologic*: *educația, învățământul, gândirea pedagogică din România*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică.

Călinescu 1976: G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva.

Cioculescu *et al*. 1985: Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, Bucureşti, Editura Eminescu.

Eminescu 1970: Mihai Eminescu, *Despre cultură şi artă*, Iaşi, Editura Junimea.

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)

Eminescu 1972: Mihai Eminescu, *Povestea magului călător în stele*, Bucureşti, Editura Minerva.
Eminescu 1996: Mihai Eminescu, *Icoane vechi şi icoane nouă*, Bucureşti, Editura Floarea Darurilor.
Florian 1992: Mircea Florian, *Metafizică şi artă*, Cluj, Editura Echinocţiu.
Herbart 1976: J.F. Herbart, *Prelegeri de pedagogie*, traducere realizată de I.C. Petrescu şi I.I. Gabrea, prefaţă, studii introductive şi note realizate de Ioan G. Stanciu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Lovinescu 1982: Eugen Lovinescu, *T. Maiorescu şi contemporanii lui*, Bucureşti, Editura Minerva.
Scarlat 1984: Mircea Scarlat, *Istoria poeziei româneşti*, vol. II, Bucureşti, Editura Minerva.
Spinoza 1981: Baruch Spinoza, *Etica*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Vianu 1965: Tudor Vianu, S*tudii de literatură română*, Craiova, Editura Didactică şi Pedagogică.
Zub 1977: Al. Zub, *Junimea. Implicaţii istoriografice*, Iaşi, Editura Junimea.

"Junimea" or about the Romanian Spiritual Migration Attraction of Ideas for the German Culture

"Junimea" represented within the Romanian culture the greatest philosophical, literary, journalistic, cultural, etc. movement. But still today the influence of the German culture upon each of its members remains impressive at each new examination and research. This great admiration for the German culture (where we should understand mainly the German philosophy and literature) starts with "Junimea"'s founder, the perfect embodiment of the Romanian cultural self-made man Titu Maiorescu. We may also assume the fact that it was especially because Titu Maiorescu was fascinated by the German culture that all of the important members of "Junimea" "suffered of this disease" but each of them chose to "treat" it in his particular different way. For almost all the members of the Romanian cultural movement (except Ioan Slavici and Ion Luca Caragiale who chose Germany as the country of his exile) the appreciation for the German culture was determined by the period they spent there during their studies.

The German pattern was determinant not only for the literary career of each of "Junimea"'s members but also for their personal way of categorizing things. The impact that the German thinking (from diverse fields starting with the artistic one and ending with the pedagogic one) had upon the Romanian creators of culture seems overwhelming. But why this attraction for the German culture was so strong within the Romanian authors? Why were they so impressed by this pattern? Why did they choose this culture and not the French one or any other? What is that element that gathered all their energy and directed towards the German culture? Why their soul and spirit "migrated" towards Germany during all their life and career period? Why were the "classics" of the Romanian Romanticism so devoted to the German "prototype" of ideas?

BDD-V2652 © 2013 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-14 00:01:18 UTC)